

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ І МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

МЕДВЕДЄВА Марина Олександрівна - доктор юридичних наук, професор, професор кафедри міжнародного права Навчально-наукового інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ORCID: 0000-0003-4010-4659

УДК 004.8:341

DOI: <https://doi.org/10.71404/EP.2026.1.23>

Статтю присвячено комплексному аналізу впливу технологій штучного інтелекту на сучасну систему міжнародного права. Метою дослідження є з'ясування того, яким чином чинні норми інституту міжнародної відповідальності, міжнародного права прав людини, міжнародного гуманітарного права, міжнародного торговельного права та міжнародного процесуального права реагують на виклики, пов'язані з розробкою та використанням систем штучного інтелекту, а також визначення напрямів їх подальшого розвитку. Актуальність теми зумовлена стрімким упровадженням ШІ в публічну та приватну сфери, що, з одного боку, створює нові можливості для реалізації прав людини, а з іншого – породжує істотні ризики для приватності, справедливого суду, недискримінації, права на працю, а також для дотримання принципів міжнародного гуманітарного права під час збройних конфліктів.

У статті проаналізовано сучасні універсальні та регіональні міжнародно-правові інструменти у сфері ШІ, зокрема акти *soft law* системи ООН та Рамкову конвенцію Ради Європи про штучний інтелект, права людини, демократію та верховенство права. Особливу увагу приділено проблематиці летальних автономних систем озброєнь, їхній відповідності принципам міжнародного гуманітарного права та дискусіям щодо необхідності ухвалення спеціального міжнародного договору. Розглянуто питання міжнародно-правової, цивільної та індивідуальної кримінальної відповідальності за шкоду, заподіяну внаслідок

використання систем ШІ, а також трансформацію понять атрибуції, контролю й відповідальності в епоху алгоритмічних рішень.

Досліджено вплив ШІ на міжнародну торгівлю та можливості застосування торговельних винятків СТО, а також перспективи використання ШІ в міжнародному арбітражі та судових системах з урахуванням етичних і процесуальних гарантій. У статті обґрунтовується висновок про фрагментарність чинного міжнародного регулювання та необхідність вироблення узгодженого універсального підходу, зокрема шляхом укладення міжнародного договору або створення спеціалізованого міжнародного агентства у сфері штучного інтелекту.

Ключові слова: штучний інтелект, міжнародне право, права людини, летальні автономні системи озброєнь, міжнародне право прав людини, міжнародне гуманітарне право, відповідальність, право СТО, міжнародний арбітраж.

Постановка проблеми

Стрімкий розвиток і впровадження технологій штучного інтелекту (далі – ШІ) у різні сфери суспільного життя зумовлює необхідність здійснення змін у механізмах правового регулювання на національному та міжнародному рівнях. Системи ШІ дедалі активніше застосовуються у військовій сфері, правоохоронній діяльності, судочинстві, міграційному контролі, охороні здоров'я, освіті, фінансових ринках та цифрових платформах, що актуалізує питання відповіднос-

ті таких технологій основоположним принципам і нормам міжнародного права.

Використання ШІ кидає виклики сучасному міжнародному правопорядку, а саме традиційним підходам до міжнародно-правової відповідальності держав та індивідуальної кримінальної й цивільної відповідальності приватних осіб; національній та міжнародній системі захисту прав людини; правилам ведення війни та основним принципам міжнародного гуманітарного права; нормам міжнародного економічного права, зокрема права СОТ; основам здійснення національного та міжнародного правосуддя, зокрема арбітражного судочинства тощо. Кожен із зазначених інститутів чи галузей міжнародного права (інститут відповідальності, міжнародне право прав людини, міжнародне гуманітарне право, міжнародне кримінальне право, міжнародне економічне право, міжнародне вирішення спорів або міжнародне процесуальне право) постає перед проблемою пошуку ефективних механізмів регулювання відповідних аспектів використання ШІ в окремих сферах міжнародного співробітництва. Проблему відсутності правового регулювання ШІ порівнюють з проблемою регулювання атомної енергетики, зброї масового знищення чи біотехнологій, перш за все, через міждисциплінарну природу та складність самого предмета регулювання.

Міжнародні організації ухвалюють резолюції, рекомендації, доповіді, кодекси поведінки, які присвячено питанням впливу ШІ на різні сфери людського життя. Резолюції ГА ООН № 77/211 «Право на приватність в епоху цифрових технологій» (2022 р.), №78/L.49 «Використання можливостей безпечних, захищених і надійних систем штучного інтелекту для сталого розвитку» (2024 р.), № 79/1 «Пакт про майбутнє», що містить Глобальний цифровий договір, який визначає, серед іншого, ціль «Посилення міжнародного управління штучним інтелектом на благо людства»; Рекомендація ЮНЕСКО щодо етики штучного інтелекту (2021 р.); Рекомендація Ради ОЕСР щодо штучного інтелекту (схвалено 2019 р. і оновлено в 2024 р.); Заява міністрів G20 щодо торгівлі та цифрової економіки

(2019 р.); Міжнародні керівні принципи Хіросімського процесу G7 для організацій, що розробляють передові системи штучного інтелекту (2023 р.); стандарти Міжнародного союзу електрозв'язку та Міжнародної організації стандартизації – ось лише неповний їх перелік. Разом з тим, усі згадані документи є актами *soft law* і не мають юридично зобов'язувальної сили для держав. Відсутність універсально обов'язкових міжнародних норм, спрямованих на комплексне регулювання ШІ, зумовлює фрагментацію підходів, зростання регуляторних розбіжностей між державами та ризик правової невизначеності. А існуючі юридично обов'язкові акти (конвенція Ради Європи та законодавство ЄС) мають регіональний характер та обмежену сферу застосування.

У цих умовах постає необхідність наукового переосмислення здатності чинного міжнародного права реагувати на виклики, пов'язані з алгоритмічним прийняттям рішень, автономією систем та обмеженням людського контролю. Таким чином, дослідження взаємодії штучного інтелекту та міжнародного права є не лише теоретично значущим, але й практично необхідним для формування узгоджених міжнародно-правових норм і принципів, спрямованих на забезпечення відповідальності, захисту прав людини, здійснення ефективного міжнародно-правового співробітництва в умовах цифрової трансформації.

Аналіз останніх досліджень та публікацій

У нашому дослідженні використовувались праці зарубіжних учених, які аналізували проблематику міжнародного захисту прав людини в умовах активного застосування інструментів ШІ (Druzin B., Boute A., Ramsden M., Dulka A., Leslie D., Burr Ch., Aitken Mh., Cows J., Katell M., Briggs M.); дотримання норм і принципів міжнародного гуманітарного права під час використання летальних автономних систем озброєнь (Perrin B., Humble K., Szpak A.); міжнародно-правової відповідальності держав та відповідальності приватних осіб за шкоду, спричинену ШІ (Lee L., Nasu H., Badhan D., Jagota R., Gaho F.); впливу систем ШІ на

правила міжнародної торгівлі (Ghannadi A., McLaughlin M., Da Fonseca Azevedo M.), а також переваги та ризики застосування ШІ в процесі міжнародного арбітражного судового процесу (Gicquello M., Mehboob M., Zakir S., Usman H., Rehman A.U., Łagiewska M.). На основі цих праць автор сформулювала цілісне бачення викликів, які становить ШІ для інституту міжнародної відповідальності, міжнародного права прав людини, міжнародного гуманітарного права, міжнародного кримінального права, міжнародного економічного права, міжнародного вирішення спорів (міжнародного процесуального права), проаналізувала основні акти «м'якого права» і міжнародні договори, які діють в означеній сфері. Це дослідження не охоплює аналізу міжнародного захисту прав інтелектуальної власності на об'єкти, створені самим ШІ або за його допомогою, а також законодавство ЄС, зокрема Акту про штучний інтелект 2024 року.

Мета дослідження

Метою дослідження є здійснення комплексного аналізу впливу штучного інтелекту на різні галузі та інститути сучасного міжнародного права.

Виклад основного матеріалу

Штучний інтелект пропонує численні переваги для людей та реалізації їхніх прав; водночас він також створює значні ризики, наприклад, для права на приватність, справедливий суд, свободу від дискримінації, права на працю тощо. Відповідно до міжнародного права прав людини, держави зобов'язані створювати належні правові та інституційні механізми, забезпечувати нагляд і контроль, покладати відповідальність за порушення та гарантувати ефективні засоби правового захисту в разі будь-якої шкоди, завданої внаслідок використання технологій штучного інтелекту, не лише з боку органів державної влади, але і з боку приватних осіб [1; 2]. Право повинно виступати запобіжником щодо таких сфер застосування ШІ, де можуть порушуватися фундаментальні права людини та підриватися ідея людської гідності.

На сьогодні не існує єдиного універсального договору, який би регулював захист прав людини в епоху штучного інтелекту. На універсальному рівні ризики та переваги ШІ для прав людини були предметом доповідей, резолюцій та рекомендацій різних органів системи ООН, зокрема Ради ООН з прав людини, Управління Верховного комісара ООН з прав людини та ЮНЕСКО. Разом з тим, ці інструменти належать до *soft law* і не мають обов'язкової юридичної сили. Наприклад, у 2024 році Генеральна Асамблея ООН ухвалила резолюцію №78/L.49 «Використання можливостей безпечних, захищених і надійних систем штучного інтелекту для сталого розвитку». Документ наголошує на тому, що права людини та основоположні свободи мають поважатися, захищатися і заохочуватися протягом усього життєвого циклу систем штучного інтелекту, а також закликає всі держави-члени та інших заінтересованих суб'єктів утримуватися від використання або припиняти використання систем ШІ, які неможливо експлуатувати в спосіб, сумісний з міжнародним правом прав людини [3].

Першим юридично обов'язковим документом у сфері ШІ та прав людини стала Рамкова конвенція про штучний інтелект, права людини, демократію та верховенство права [4], яка була ухвалена у 2024 році під егідою Ради Європи. Нормотворці розглядали кілька варіантів майбутнього інструменту: розробка юридично не обов'язкового акту; ухвалення додаткового протоколу до Європейської конвенції з прав людини; внесення змін до інших договорів Ради Європи, зокрема Будапештської конвенції про кіберзлочинність чи Переглянутої конвенції про захист даних [5, с. 27-29].

Конвенція є регіональним договором і має низку недоліків. Вона застосовується переважно до публічного сектору та не охоплює питання, пов'язані з національною обороною. Конвенція передбачає низку загальних та спеціальних зобов'язань для держав, які повинні реалізовуватись з урахуванням всього життєвого циклу систем ШІ та бути спрямованими на забезпечення прав людини, демократії та верховенства права. Особливий наголос робиться на необхіднос-

ті утвердження в процесі використання ШІ прозорості, нагляду, відповідальності, рівності, недискримінації, приватності, захисту персональних даних, надійності тощо [4].

Хоча Європейський суд з прав людини розглядав справи, пов'язані із захистом даних та цифровими технологіями, які можуть порушувати право на приватність, наприклад, *Glukhin v. Russia* (2023), *S. and Marper v. the United Kingdom* (2008), *Catt v. the United Kingdom* (2019), *Breyer v. Germany* (2020), *Big Brother Watch and Others v. the United Kingdom* (2021) [6], він не мав можливості проаналізувати вплив штучного інтелекту на права людини в таких справах безпосередньо, оскільки в них системи ШІ не були прямим предметом розгляду.

Наступна «сфера занепокоєння» для міжнародного права – це летальні автономні системи озброєнь (далі – ЛАСО), здатні самостійно обирати та уражати цілі без втручання людини. Використання ЛАСО може порушувати основні принципи міжнародного гуманітарного права: розрізнення, військової необхідності, пропорційності, запобіжних заходів під час нападу та гуманності. Так, автономні системи озброєнь можуть виявитися нездатними належним чином визначати статус особи (комбатант, цивільна особа, *hors de combat*); класифікувати об'єкт як цивільний або військовий; оцінювати, чи є напад необхідним для досягнення військової переваги у конкретний момент, а також чи переважає така перевага шкоду, завдану в ході нападу цивільному населенню та цивільним об'єктам.

У цій сфері також не існує єдиного універсального договору, який би регулював ведення війни в епоху штучного інтелекту. Генеральна Асамблея ООН ухвалила спеціальну резолюцію з цього питання (резолюція №79/62 під назвою «Летальні автономні системи озброєнь») у 2024 році [7]. Резолюція заохочує держави та міжнародні організації брати участь у роботі Групи урядових експертів з нових технологій у сфері летальних автономних систем озброєнь в межах Конвенції про конкретні види звичайної зброї. У 2019 році Група ухвалила одинадцять керівних принципів, що стосуються розроблення, розгортання та засто-

сування ЛАСО. Принципи підтверджують вимогу щодо застосування міжнародного гуманітарного права до всіх видів зброї та наголошують на необхідності збереження відповідальності й контролю людини протягом усього життєвого циклу систем ШІ [8, с. 13]. Документ передбачає обов'язки держав щодо забезпечення проведення перевірки нових видів озброєнь та інтеграції оцінки ризиків, заходів безпеки й запобіжників у процеси розроблення та розгортання нової зброї, включно з ЛАСО [8, с. 13]. Принципи застерігають від антропоморфізації автономних систем і підкреслюють необхідність збалансування військової необхідності з гуманітарними міркуваннями [8, с. 13].

Зазначені вище документи мають характер *soft law* і не є юридично обов'язковими для держав. У зв'язку з цим уряди деяких держав та представники деяких міжнародних організацій закликали до укладення нового міжнародного договору, який би встановлював конкретні заборони та обмеження щодо ЛАСО [9]. Наразі тривають дискусії щодо форми та змісту такого договору. Обговорюються варіанти щодо запровадження мораторію на використання одних типів ЛАСО та заборону застосування інших; ухвалення окремої конвенції під егідою ООН або ж додаткового протоколу в рамках Конвенції про конкретні види звичайної зброї [10; 11]. У будь-якому разі чинні джерела міжнародного гуманітарного права є недостатніми для належного регулювання нових видів озброєнь, розроблених із використанням технологій штучного інтелекту.

У 2023 році Група урядових експертів ухвалила звіт, який містить загальне формулювання дворівневого підходу до вирішення питання необхідності нормативного регулювання ЛАСО. З одного боку, це «Заборона» (рівень 1) щодо тих ЛАСО, які не здатні застосовуватися з дотриманням міжнародного гуманітарного права, з іншого, – «Регулювання» (рівень 2) щодо всіх інших систем, що передбачає зобов'язання держав обмежувати типи цілей, які система може уражати; обмежувати тривалість, географічний обсяг та масштаб застосування системи озброєнь; забезпечувати належну підготовку та інструктаж для операторів [12]. Таким

чином, активний процес з розробки міжнародного нормативного механізму регулювання ЛАСО та пошук оптимальних рішень з урахуванням відповідних політичних та військових факторів триває.

На сьогоднішній день стає зрозуміло, що певний рівень людського контролю є необхідним для притягнення до індивідуальної кримінальної відповідальності, цивільної відповідальності та для визначення міжнародно-правової відповідальності держав за міжнародно-протиправні діяння, пов'язані з використанням ШІ. У зв'язку з появою штучного інтелекту виникає необхідність перегляду таких понять, як «атрибуція поведінки», «контроль» та, власне, «відповідальність». Якщо раніше в рамках інституту міжнародно-правової відповідальності основні правові проблеми полягали у відмежуванні дій державних органів від недержавних утворень та визначенні того, коли і за яких умов дії недержавних утворень мають вважатися діями держави («приписуватися їй»), то в майбутньому ключовими питаннями стануть те, коли і за яких умов дії нових «безособових» суб'єктів (таких як штучний інтелект) повинні або не повинні розглядатися як дії держави [13, р. 155]. Відповідальність держав в еру ШІ варто розглядати в тісному зв'язку з міжнародним правом людини та міжнародним гуманітарним правом.

Держава буде визнана відповідальною за порушення свого зобов'язання створювати належні правові та інституційні механізми для гарантування права людини на приватність, справедливий суд, свободу від дискримінації, права на працю тощо, забезпечувати нагляд і контроль, покладати відповідальність за порушення та передбачати ефективні засоби правового захисту в разі будь-якої шкоди індивідам чи організаціям, завданої внаслідок використання технологій штучного інтелекту, не лише з боку органів державної влади, але і з боку приватних осіб (останнє – у силу принципу «належної обачності»).

Держава також може нести відповідальність за порушення принципів і норм міжнародного гуманітарного права, вчинені її збройними силами під час використання

летальних автономних систем озброєнь. Крім того, згідно зі статтею 36 Додаткового протоколу I до Женевських конвенцій, держава нести відповідальність, якщо ЛАСО в якості « нової зброї, засобів або методів ведення війни » використовується її збройними силами без попереднього належного тестування або попередньої експертизи [14]. Незважаючи на те, що деякі автори ставлять під сумнів можливості застосування цього положення до озброєнь, розроблених із використанням ШІ [15], усе ж розширене його тлумачення дозволяє прийти до протилежного висновку.

Серед експертних кіл обговорюється можливість застосування механізмів цивільної (суворої або об'єктивної) відповідальності за шкоду, завдану під час звичайного (не військового) використання систем ШІ приватним особам, без необхідності доведення вини державних чи приватних операторів [16]. Для настання відповідальності в такому разі необхідне ухвалення окремої конвенції за прикладом конвенцій про цивільну відповідальність за ядерну шкоду, шкоду морському середовищу від розливів нафти, шкоду, спричинену внаслідок перевезення інших небезпечних речовин різними шляхами, або шкоду, завдану авіаперевізниками, тощо. Окремі дослідники вказують на необхідність створення моделі спільної відповідальності між державою, з одного боку, та різними акторами (суб'єктами), залученими до розробки чи використання систем ШІ [17, с. 106-107].

Що стосується індивідуальної кримінальної відповідальності, то якщо ЛАСО вчиняє воєнний злочин, наприклад, здійснює невибірково атаку в значенні статті 8(2)(b)(iv) Римського статуту Міжнародного кримінального суду, питання кримінальної атрибуції стає вкрай спірним, адже потенційна відповідальність може покладатися на різних суб'єктів, зокрема на розробника програмного забезпечення, який створив алгоритм, військового командира, який санкціонував або розгорнув систему, або виробника, залученого до її виробництва [16, с. 84-85]. З іншого боку, особи, які проєктують або застосовують ЛАСО, можуть не мати знань або умислу, необхідних для при-

тягнення до кримінальної відповідальності, у випадках, коли система після активації самостійно обирає та уражає цілі [16, с. 84-85]. Разом з тим, можна стверджувати, що відповідальність однозначно виникатиме тоді, коли програміст навмисно кодує систему для функціонування всупереч міжнародному гуманітарному праву або коли командир застосовує зброю, яка за своєю природою не може бути правомірно використана в конкретних умовах [16, с. 84-85]. Відповідно до Політики щодо кіберзумовлених злочинів у межах Римського статуту (2025 р.), ухваленій Офісом Прокурора Міжнародного кримінального суду, будь-яке рішення про розгортання або використання технологій штучного інтелекту має відповідати чинним зобов'язанням за міжнародним гуманітарним правом і міжнародним правом прав людини [18].

У сфері міжнародної торгівлі ШІ відкриває можливості для оптимізації ланцюгів постачання та зниження витрат, але водночас може призводити до порушення принципу недискримінації [19, с. 2] – основоположної норми міжнародного економічного права загалом та права СОТ зокрема. Обмеження доступу до ринків, використання автоматизованих систем ухвалення рішень, обмеження транскордонних потоків даних, а також запровадження обов'язкової алгоритмічної прозорості в процесі регулювання штучного інтелекту може становити бар'єри для міжнародної торгівлі [20]. Питання ускладнюється тим фактом, що з точки зору міжнародного торговельного права тяжко правильно класифікувати ШІ (товар, послуга чи інтелектуальна власність) та відповідним чином визначити, які саме угоди СОТ будуть застосовуватись у кожному окремому випадку.

Наступне питання – чи можуть держави використовувати винятки, передбачені статтями XIV, XX та XXI ГАТТ й іншими угодами СОТ, задля виправдання запроваджених торговельних обмежень у сфері ШІ та відступу від своїх відповідних міжнародно-правових торговельних зобов'язань. Зокрема, чи можуть вони, наприклад, посилаючись на винятки стосовно національної безпеки або захисту публічної моралі. Оскільки

передові системи ШІ активно застосовуються у військовому плануванні та управлінні, розвідувальній діяльності, кібербезпеці та захисті критичної інфраструктури, а контроль над розробкою ШІ розглядається державами як елемент національної оборони, то вони можуть обґрунтовувати свої обмежувальні заходи посиланням на статтю XXI ГАТТ. Оскільки використання ШІ піднімає низку важливих морально-етичних питань, для виправдання невиконання своїх міжнародно-правових торговельних зобов'язань держави також можуть використовувати винятки щодо захисту публічної моралі відповідно до статті XX ГАТТ.

У 2019 р. держави-члени СОТ ухвалили Спільну заяву про електронну комерцію, у якій підтверджується їх прагнення розпочати переговори щодо торговельних аспектів електронної торгівлі, однак Заява не згадує ШІ безпосередньо. Переговори завершилися розробкою тексту Угоди про електронну торгівлю в 2024 р., яка застосовуватиметься до сфери ШІ в разі набуття чинності. Наразі проблематика штучного інтелекту активно обговорюється в рамках різних структур системи СОТ. Так, у комітетах СОТ з технічних бар'єрів у торгівлі та санітарних і фітосанітарних заходів держави періодично висувують «конкретні торговельні занепокоєння» (англ. – specific trade concerns, STC) з приводу тих чи інших аспектів регулювання ШІ. Наприклад, у березні 2022 року Китай порушив STC у Комітеті СОТ щодо технічних бар'єрів у торгівлі відносно проекту регламенту ЄС про ШІ, а саме висловив занепокоєння щодо надто широкого визначення «систем ШІ» та попросив ЄС скасувати вимогу про надання органам ринкового нагляду доступу до вихідного коду системи штучного інтелекту [21]. У відповідь ЄС зазначив, що визначення було сформульоване максимально технологічно нейтрально, аби його можна було застосовувати з часом з урахуванням інновацій та розвитку ринку [21].

Більшість сучасних торговельних угод не містять посилань на ШІ, хоча вони і регулюють питання, пов'язані з потоком даних, персональними даними та електронною торгівлею загалом. Винятком з цього пра-

вила є, наприклад, Угода про партнерство у сфері цифрової економіки 2020 р., укладена між Чилі, Новою Зеландією та Сінгапуром. У ст. 8.2 Угоди зазначається, що з огляду на транскордонний характер цифрової економіки Сторони визнають переваги розвитку взаємного розуміння та забезпечення сприяння впровадженню та використанню технологій штучного інтелекту у своїх юрисдикціях [22]. З цією метою Сторони докладатимуть зусиль для заохочення впровадження етичних та управлінських рамок, що підтримують надійне, безпечне та відповідальне використання технологій ШІ, під час чого вони намагатимуться враховувати міжнародно визнані принципи, зокрема пояснюваність, прозорість, справедливість, та людиноцентричні цінності [22]. Подібні положення містить також Угода про цифрову економіку 2020 р. між Австралією та Сінгапуром.

Виникають проблемні питання застосування інструментів ШІ у сфері міжнародного процесуального права (мирного вирішення спорів). У літературі обговорюється доцільність упровадження штучного інтелекту в міжнародний арбітраж, адже це, на думку деяких авторів, сприятиме відновленню довіри до арбітражної системи з погляду сторін спору та широкої громадськості, розвитку верховенства права, підвищенню її легітимності, справедливості та ефективності [23]. З іншого боку, постають певні етичні питання та питання відповідальності, проблеми відсутності підзвітності й прозорості [23], а також ризик порушення ключових принципів належної правової процедури (англ. – due process) [24, с. 1290].

Низка міжнародних та національних організацій, які надають послуги арбітражу для вирішення спорів, ухвалили свої правила (керівні принципи), які спрямовані на забезпечення справедливості, ефективності та прозорості арбітражного провадження під час використання інструментів штучного інтелекту. Наведемо декілька прикладів: Міжнародний центр з вирішення спорів Американської арбітражної асоціації (AAA-ICDR) – Принципи сприяння застосуванню штучного інтелекту в альтернативному вирішенні спорів 2023 р.; Центр арбітражу та меді-

ації Кремнієвої долини (SVAMC) – Керівні принципи щодо використання штучного інтелекту в арбітражі 2024 р.; Стокгольмська торговельна палата (SCC) – Посібник щодо використання штучного інтелекту в справах, що адмініструються відповідно до правил SCC, 2024 р.; Королівський інститут арбітрів (CIArb) – Керівні принципи щодо використання штучного інтелекту в арбітражі 2025 р. [25, с. 92-113].

Зазначені документи закликають усіх учасників процесу усвідомлювати ризики та обмеження інструментів ШІ; звертають особливу увагу на питання конфіденційності під час використання інструментів ШІ з метою захисту чутливих даних та запобігання несанкціонованому доступу, витоку або неправомірному використанню конфіденційної інформації; закріплюють принцип, згідно з яким ШІ рекомендовано застосовувати виключно у випадках, коли вони найкраще відповідають інтересам клієнтів та цілісності системи правосуддя; заохочують усіх учасників процесу використовувати інструменти ШІ з метою підвищення не лише доступності й ефективності, а й справедливості механізмів альтернативного вирішення спорів шляхом утвердження балансу між упровадженням таких інструментів та дотриманням фундаментальних принципів міжнародного комерційного арбітражу; зобов'язують ретельно перевіряти всі результати, згенеровані інструментами ШІ, з метою забезпечення неупередженості, а також забороняють арбітрам делегувати свої повноваження щодо ухвалення рішень будь-якому інструменту штучного інтелекту під час аналізу фактів, норм права та доказів; підтримують розкриття інформації про використання інструментів ШІ під час арбітражного провадження в кожному конкретному випадку з урахуванням специфічних обставин спору [25, с. 92-113].

Європейська комісія з питань ефективності правосуддя (англ. – CEPEJ) Ради Європи розробила Європейську етичну хартію щодо використання штучного інтелекту в судових системах та їхньому середовищі (2018 р.) [26]. Документ містить п'ять етичних принципів використання ШІ в судових системах: принцип поваги до основополож-

них прав (проєктування та впровадження інструментів ШІ мають бути сумісними з основоположними правами, такими як право на приватність, рівне ставлення та право на справедливий суд); принцип недискримінації (недопущення будь-якої алгоритмічної або заснованої на даних дискримінації між окремими особами чи групами осіб); принцип якості та безпеки даних (обов'язок використовувати сертифіковані джерела та дані, які не можуть бути змінені, у безпечному технологічному середовищі); принцип прозорості, неупередженості та справедливості (методи обробки даних мають бути прозорими та зрозумілими, а також допускається проведення зовнішніх аудитів); принцип ШІ «під контролем користувача» (машина не має ухвалювати рішення самостійно, а судді повинні мати можливість відхилитися від результату, запропонованого алгоритмом) [26].

В умовах відсутності всеохоплюючого універсального договору з питань ШІ постає питання про створення відповідного міжнародного агентства. Доповідь ООН «Управління штучним інтелектом в інтересах людства» (2024 р.) зазначає, що діяльність такого агентства могла б ґрунтуватися на досвіді відповідних міжнародних організацій, таких як МАГАТЕ, Організація із заборони хімічної зброї, ІКАО, ММО тощо [27, с. 74-75]. Функції міжнародного агентства з питань ШІ могли б включати: розроблення та встановлення стандартів і норм безпеки штучного інтелекту; моніторинг систем штучного інтелекту, які мають потенціал становити загрозу міжнародному миру й безпеці або спричинити серйозні порушення прав людини чи міжнародного гуманітарного права; отримання та розслідування повідомлень про інциденти або зловживання, а також інформування про серйозні порушення; перевірка дотримання міжнародних зобов'язань; координація заходів із забезпечення відповідальності, реагування на надзвичайні ситуації та відшкодування шкоди у зв'язку з інцидентами у сфері безпеки штучного інтелекту; сприяння міжнародному співробітництву з метою мирного використання штучного інтелекту [27].

Разом з тим, слід відзначити, що як ухвалення договору, так і створення агентства може наштовхнутися на низку перешкод: протилежні позиції урядів держав, які мають різний рівень технологічного розвитку (технологічний розрив у розробці та використанні ШІ розвиненими державами та державами, що розвиваються); проблеми залучення приватного сектору, у тому числі крупних корпорацій, що спеціалізуються на ШІ, до імплементації міжнародно-правових зобов'язань держав; складність досягнення консенсусу щодо обсягу регулювання, зокрема балансу між інноваціями, національною безпекою та захистом прав людини; динамічний і швидкий розвиток технологій штучного інтелекту, що ускладнює створення універсальних, гнучких і водночас юридично обов'язкових норм.

Висновки

Усі проаналізовані інститути та галузі міжнародного права стикаються з потребою вироблення ефективних підходів до регулювання використання штучного інтелекту у відповідних сферах міжнародного співробітництва. Наразі міжнародні організації ухвалюють переважно акти *soft law* – резолюції, рекомендації та кодекси поведінки, які не є юридично обов'язковими для держав. Відсутність універсальних і зобов'язувальних міжнародних норм у сфері ШІ спричиняє фрагментацію регулювання, поглиблення розбіжностей між національними підходами та посилення правової невизначеності.

У межах міжнародного права прав людини держави зобов'язані забезпечувати належні правові й інституційні механізми, ефективний нагляд, притягнення до відповідальності та доступ до засобів правового захисту в разі шкоди, завданої застосуванням ШІ як державними органами, так і приватними суб'єктами. Правове регулювання має запобігати використанню ШІ в спосіб, що загрожує фундаментальним правам людини та людській гідності. Хоча згадана Рамкова конвенція Ради Європи є важливим регіональним документом, вона має низку обмежень, а практика Європейського суду з прав людини поки що не містить без-

посереднього аналізу впливу систем ШІ на права людини.

Застосування летальних автономних систем озброєнь здатне суперечити ключовим принципам міжнародного гуманітарного права, зокрема розрізнення, пропорційності та гуманності, що зумовлює заклики до укладення спеціального міжнародного договору з метою визначення чітких заборон і обмежень. Водночас певний рівень людського контролю залишається необхідним для встановлення кримінальної, цивільної та міжнародно-правової відповідальності у зв'язку з використанням ШІ, що вимагає переосмислення понять атрибуції, контролю та відповідальності.

У сфері міжнародного торговельного права складним є питання правової кваліфікації ШІ та визначення застосовних угод СОТ, а також можливості використання торговельних винятків для обґрунтування обмежень у цій сфері. Хоча більшість чинних торговельних угод прямо не регулюють ШІ, відповідні питання активно обговорюються в рамках СОТ, зокрема в контексті технічних бар'єрів у торгівлі. Угода СОТ про електронну торгівлю, розроблена у 2024 р., безпосередньо застосовуватиметься до сфери ШІ в разі набуття чинності.

Обговорюється також використання ШІ в міжнародному арбітражі як інструменту підвищення ефективності та довіри до арбітражного процесу, однак це супроводжується етичними ризиками, проблемами підзвітності та можливими порушеннями принципів належної правової процедури. Низка міжнародних та національних організацій, які надають послуги арбітражу для вирішення спорів, а також Європейська комісія з питань ефективності правосуддя Ради Європи ухвалили свої правила (керівні принципи), які спрямовані на забезпечення справедливості, ефективності та прозорості судового провадження під час використання інструментів штучного інтелекту.

За відсутності універсального міжнародного договору з питань штучного інтелекту дедалі актуальнішим стає питання створення спеціалізованого міжнародного агентства. Разом з тим, слід відзначити, що як ухвалення договору, так і створення

агентства може наштовхнутися на низку перешкод, таких як розбіжності в позиціях держав, зумовлені нерівним рівнем технологічного розвитку та можливостями застосування ШІ; складність залучення приватного сектору, зокрема провідних ШІ-корпорацій, до виконання міжнародно-правових зобов'язань; труднощі досягнення консенсусу щодо меж регулювання та балансу між інноваціями, національною безпекою і захистом прав людини; стрімкий розвиток технологій штучного інтелекту, що ускладнює формування універсальних і юридично обов'язкових міжнародних норм.

Література

1. Druzin B., Boute A., and Ramsden M. Confronting Catastrophic Risk: The International Obligation to Regulate Artificial Intelligence. *Michigan Journal of International Law*. 2025. Vol. 46, No. 2. P. 173-217.
2. Dulka A. The Use of Artificial Intelligence in International Human Rights Law. *Stanford Technology Law Review*. 2023. Vol. 26, No. 2. P. 316-366.
3. The UN General Assembly. Resolution A/78/L.49 'Seizing the opportunities of safe, secure and trustworthy artificial intelligence systems for sustainable development'. 11 March 2024. URL: <https://docs.un.org/en/A/78/L.49> (Last accessed: 15.01.2026).
4. Framework Convention on Artificial Intelligence, Human Rights, Democracy and the Rule of Law. 5 September 2024. URL: <https://rm.coe.int/1680afae3c> (Last accessed: 25.01.2026).
5. Artificial intelligence, human rights, democracy, and the rule of law: a primer / Leslie D. et al. The Council of Europe, 2021. 46 p.
6. European Court of Human Rights. Judicial Seminar 'Protecting human rights in a world of Artificial Intelligence, algorithms and big data'. Background Document. 2025. URL: <https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/seminar-background-paper-2025-eng> (Last accessed: 26.01.2026).
7. The UN General Assembly. Resolution A/RES/79/62 'Lethal autonomous weapons systems'. 10 December 2024. URL: <https://>

- docs.un.org/en/a/res/79/62 (Last accessed: 26.01.2026).
8. Report of the 2019 session of the Group of Governmental Experts on Emerging Technologies in the Area of Lethal Autonomous Weapons Systems. 25 September 2019. URL: https://documents.unoda.org/wp-content/uploads/2020/09/CCW_GGE.1_2019_3_E.pdf (Last accessed: 6.12.2025).
9. Perrin B. Lethal Autonomous Weapons Systems and International Law: Growing Momentum Towards a New International Treaty. *ASIL Insights*. 2025. Vol. 29, No. 1. URL: <https://www.asil.org/insights/volume/29/issue/1> (Last accessed: 26.01.2026).
10. Humble K. Artificial intelligence and the need for an international legal framework in the race for killer robots in modern warfare. *Artificial Intelligence, International Law and Social Harms* / A. Završnik and K. Simončič (Eds.). Cham: Palgrave Macmillan, 2023. P. 57-77.
11. Szpak A. Artificial intelligence and international humanitarian law in the work of the parties to the Conventional Weapons Convention: lethal autonomous weapons. *Artificial Intelligence and International Human Rights Law* / M. Balcerzak and J. Kapelańska-Pręgowska (Eds.). Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 2024. P. 278-293.
12. Overview of the issue of Lethal Autonomous Weapons Systems (LAWS) at the United Nations for the WIMUN (WFUNA International Model United Nations) New York 2024. Informal note prepared by UNODA Geneva, September 2023. URL: <https://wfuna.org/wp-content/uploads/2023/10/GAI-LAWS-background-doc.pdf> (Last accessed: 18.12.2025).
13. Lee L. Artificial Intelligence and International Law. Singapore: Springer, 2022. 270 p.
14. Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and relating to the Protection of Victims of International Armed Conflicts (Protocol I), 8 June 1977. URL: <https://ihl-databases.icrc.org/assets/treaties/475-AP-II-EN.pdf> (Last accessed: 18.12.2025).
15. Nasu H. Artificial Intelligence and the Obligation to Respect and to Ensure Respect for International Humanitarian Law. *ECIL Working Paper 2019/3*. URL: https://www.exeter.ac.uk/v8media/universityofexeter/collegeofsocialsciencesandinternationalstudies/lawimages/research/Nasu_-_AI_and_IHL_-_ECIL_WP_2019-3.pdf (Last accessed: 18.12.2025).
16. Badhan D. and Jagota R. Emerging technologies in warfare: Legal challenges for international criminal jurisprudence. *International Journal of Law*. 2025. Vol. 11, No. 5. P. 84-89.
17. Gaho F. Understanding the Regulation of the Use of Artificial Intelligence Under International Law. *Verdict: Journal of Law Science*. 2024. Vol. 3, No. 2. P. 102-110.
18. Office of the Prosecutor. Rome Statute Policy on Cyber-Enabled Crimes under the Rome Statute. 2025. URL: <https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/2025-12/2025-cyber-eng.pdf> (Last accessed: 26.01.2026).
19. Ghannadi A. Artificial Intelligence and International Law: Challenges and Opportunities. *Legal Studies in Digital Age*. 2026. Vol. 5, No. 1. P. 1-15.
20. McLaughlin M. Regulating Artificial Intelligence in International Investment Law. *Journal of World Investment and Trade*. 2023. Vol. 24, No. 2. P. 256-300.
21. Da Fonseca Azevedo M. Navigating the AI Frontier in International Trade Law: The Role of the WTO's TBT Agreement. WTI working paper no. 4/2024. URL: https://www.wti.org/media/filer_public/e6/c9/e6c95836-db63-4320-80b3-dc424521ef07/navigating_the_ai_frontier_in_int_trade_law.pdf (Last accessed: 26.01.2026).
22. Digital Economy Partnership Agreement. 11 June 2020. URL: <https://www.mfat.govt.nz/assets/Trade-agreements/DEPA/DEPA-Signing-Text-11-June-2020-GMT-v3.pdf> (Last accessed: 26.01.2026).
23. Gicquello M. Artificial Intelligence in International Arbitration. *The Oxford Handbook of International Arbitration* / T. Schultz and F. Ortino (Eds.). Oxford: Oxford University Press, 2020. P. 591-616.
24. Mehboob M., Zakir S., Usman H., and Rehman A.U. AI, Transparency, and Fairness in International Arbitration: Rethinking Disclosure and Due Process in the Age of Algorithmic Adjudication. *ACADEMIA*

SUMMARY

The article is devoted to a comprehensive analysis of the impact of artificial intelligence technologies on the contemporary system of international law. The purpose of the study is to determine how the existing norms of the law of international responsibility, international human rights law, international humanitarian law, international trade law, and international procedural law respond to the challenges associated with the development and use of artificial intelligence systems, as well as to identify directions for their further development. The relevance of the topic is determined by the rapid introduction of AI into both the public and private spheres, which, on the one hand, creates new opportunities for the realization of human rights and, on the other hand, generates significant risks for privacy, the right to a fair trial, freedom from discrimination, right to work, as well as for compliance with the principles of international humanitarian law during armed conflicts.

The article analyses contemporary universal and regional international legal instruments in the field of AI, in particular soft law instruments of the UN system and the Council of Europe Framework Convention on Artificial Intelligence, Human

Rights, Democracy and the Rule of Law. Particular attention is paid to lethal autonomous weapons systems, their compliance with the principles of international humanitarian law, and debates over the need to adopt a special international treaty. The study examines international, civil, and individual criminal responsibility for harm caused by AI systems, as well as the transformation of the concepts of attribution, control, and accountability in the era of algorithmic decision-making.

The impact of AI on international trade and the possibilities of applying WTO exceptions are explored, along with the prospects for the use of AI in international arbitration and judicial systems, taking into account ethical and procedural safeguards. The article substantiates the conclusion that the current international regulation of AI is fragmented and emphasizes the need to develop a coherent universal approach, in particular through the conclusion of an international treaty or the establishment of a specialized international agency in the field of artificial intelligence.

Keywords: artificial intelligence, international law, human rights, lethal autonomous weapons systems, international human rights law, international humanitarian law, responsibility, WTO law, international arbitration.

International Journal for Social Sciences. 2025. Vol. 4, Iss. 2. P. 1287-1303.

25. Łągiewska M. Artificial Intelligence and International Arbitration Law. New York: Routledge, 2026. 170 p.

26. European Commission for the Efficiency of Justice (CEPEJ). European Ethical

Charter on the use of Artificial Intelligence in judicial systems and their environment. 3-4 December 2018. URL: <https://rm.coe.int/ethical-charter-en-for-publication-4-december-2018/16808f699c> (Last accessed: 26.01.2026).

27. Governing AI for Humanity: Final Report. The United Nations, 2024. 101 p.